

N:o 11.

Af herr **G. F. Berndes**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till ändring i gällande bestämmelser rörande kungsådra.

Den förändring, som 20 kap. byggningsbalken erhöll genom kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund af den 30 december 1880, är ganska märklig i så måtto, att, då fråga är om anläggande af nya verk och användande af hittills obegagnad vattenkraft i våra större vattendrag, der kungsådra förekommer, det möter stora svårigheter att ens kunna utröna, huru mycket vatten med rätta tillkommer en strandegare; att förändringen utestänger möjlighet att på nyttigt sätt få använda äfven en del, större eller mindre, af den ofantliga vattenmängd, som genom nämnda kongl. förordning blifvit tilldelad kungsådran; och att förhållandet mellan de båda strandegarne på ömse sidor af ett vattendrag blir nästan omöjligt att utreda, så att en rättvis fördelning dem emellan af den relativt obetydliga återstod, som kungsådran lemnat, kan verkställas. Men äfven för äldre verk, som möjligen icke kunna förete särskildt tillstånd till sina dambyggnader — och dessa torde vara många — har inträdt en osäker ställning, alldenstund de kunna utsättas för oberäkneliga rättstvister, och om, i följd af sådana, de blifva hänvisade att i enlighet med nuvarande lag söka rättighet till ny dambyggnad, hafva de icke blott blifvit beröfvade hvad de länge innehafvt och ansett sig rätteligen innehafva, utan blifva då, liksom en anläggare af nytt verk, utsatta för alla här ofvan anförda svårigheter.

Den gamla 1734 års lag stadgar i 20 kap. 3 §: »Der kungsådra af ålder varit hafver, skall tridiung af vattnet öppen lemnas, och der segelled är, 12 alnar; till båtled 8 alnar, allt i djupaste vattnet». Lagstiftaren hade dervid den praktiska uppfattningen att göra en särskild bestämmelse för

segel- och båtled, som kompletterade den allmänna, da denna icke i nämnda fall var tillfyllestgörande, inseende den stora olikhet, som förefinnes i olika intressens sätt att använda de fördelar, ett vattendrag erbjuder.

Den 1880 utkomna kongl. förordningen gör ingen skilnad i detta afscende, utan stadgar endast, att »kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel af vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd.» Om man söker i lagberedningens motiv till den gjorda förändringen, finner man, att lagberedningen derom icke yttrat annat, än att »till berigtigande af den efter beredningens åsigt med kungsådrens begrepp ej öfverensstämmande tolkning af 20 kap. 3 § byggningsbalken, enligt hvilken med tridiung af vattnet skulle förstås tredjedelen af vattenkvantiteten, blifvit bestämdt uttaladt, att nämnda mått afser vattendragets bredd vid normalt medelvattenstånd under en viss tidsperiod.» Ehuru här icke är fråga om tolkning af gamla lagparagrafer, må man undra, om ej 1734 års lagstiftare med sin rediga och klara tankegång godt kunde skilja mellan begreppet vatten, som är en kropp, och bredden, som är ett mått. Lagberedningen tillägger tröstande, att »i de kungsådror, hvilkas bredd och läge äro lagligen annorledes bestämda, kan föreskriften ej medföra någon obehörig inverkan på redan befintliga förhållanden.»

Ja väl, men det torde vara få ställen, der kungsådren till bredd och läge är lagligen bestämd, och vid *nya* anläggningar och för de *nya* »förhållanden», som med hvarje dag kräfva allt mera uppmärksamhet och som allt mer visa oss, huru vi nyttigt och fördelaktigt borde kunna begagna oss af dessa våra naturliga tillgångar, torde nämnda föreskrift icke blott icke vara en förbättring, utan ett mycket större hinder mot sådan användning, än någonsin fans i den forna 3 § med dess »tridiung af vattnet», åt hvilken af tekniskt lärde och praktiskt bildade män måst gifvas tolkningen: en tredjedel af framrinnande vattenmängd, såsom varande den enda förnuftiga och ensamt möjliga vid fråga om beräkning af vattnet såväl mellan kungsådra och de båda strandegarne som mellan dessa sistnämnda sins emellan.

Man måste naturligtvis medgifva, att lagens nuvarande lydelse är fullt tydlig och icke kan gifva rum för olika tolkningar, samt att vattendragets bredd lätteligen af hvar och en kan uppmätas, äfven om olika meningar kunna uppstå om djupaste vattnets rätta läge och i följd deraf om kungsådrens skjutande mer eller mindre åt ena eller andra stranden. Vid vattenfall och i fråga om vattenkraft kan dock äfven detta vara af stor vikt, men i lugnvatten och i allmänhet, der farled förekommer eller kan förekomma, torde ingen särdeles svårighet uppkomma att finna en nöjaktig lösning af frågan om kungsådrens rätta och lämpligaste läge.

Jag vill därför antaga, att nuvarande bestämmelse, att kungsådran skall omfatta en tredjedel af vattendragets bredd, fortfarande blir den allmänna regeln, men då måste en särskild bestämmelse göras för de delar af vattendragen, som genom sina fall ega en naturkraft lämplig att användas på nyttiga verks inrättande och drift, likasom 1734 en särskild bestämmelse gjordes för segel- och bätled. Jag torde därför i det följande få uppehålla mig endast vid nu gällande lagbestämmelses tillämpning på vattenfall och dermed jemförliga forsar.

Skall då vid ett vattenfall, antingen tvärt stupande eller mer eller mindre långsträckt, kungsådran beräknas till en tredjedel af vattendragets bredd och framgå i djupaste vattnet, är det otvifvelaktigt, att den vid alla förekommande fall skall sluka den ojemförligt större delen af framrinnande vattenmängden och lemna relativt högst litet åt de båda strandegarne. Derjemte komma dessa sins emellan att erhålla väsentligt olika anparter af den dem tillkommande återstod af vattenmassan. Ty äfven om djupaste vattnet skulle ligga midt i strömfaran, kan medeldjupet efter den ena strandegarens tredjedel vara betydligt mindre och, om vattnets hastighet är lika vid båda stränderna, betydligt mindre vatten der framrinna än på motsatta sidan, för att icke tala om att en olika hastighet hos vattnet kan ytterligare förstora denna olikhet. Här antog jag dock, att kungsådran låg midt i strömmen och att de båda strandegarne finge njuta hvar sin tredjedel af bredden. Men lika ofta och till och med i vanligaste fall finner sig största djupet ej midt i strömmen, utan mer eller mindre åt ena stranden, och då tillkommer ytterligare den orättvisan, att man icke ens af vattendragets bredd kan åstadkomma en rättvis fördelning, ty ingen kan väl ifragasätta, att ene strandegaren hos grannen midt öfver skall tillerkännas den del af strömmens bredd, som fattas honom!

Och likväl är den urgammal denna grundsats, äfven upptagen i vattenrättsförordningens 1 §, att »en hvar eger, att det vatten, som å hans grund finnes, sig tillgodogöra» eller att eganderätten till vattnet tillkommer den, som eger stranden; och i 4 § stå äfven dessa ord: »efter ty å hans hälft belöper».

Uti denna ursprungliga eganderätt har visserligen tid efter annan en begränsning måst ske för att ej lägga hinder i vägen för vissa allmänna och enskilda intressen, såsom farled, fiske, flottled, och för att skydda ofvan- och nedanför boende jord- och strandegare, och på 1600-talet uppkom namnet »kungsådra». Uti en sådan begränsning af deras ursprungliga rätt, så länge den höll sig blott inom behöfliga gränser, hafva strandegarne, och det med rätta, måst finna sig. Men då denna begränsning, som under tidernas lopp blifvit större och större, slutligen utmynnat i nuvarande be-

stämmelse, att öfver allt i vattendraget kungsådran skall omfatta en tredjedel af vattendragets bredd, och derigenom, utan att det är behöfligt för andra allmänna eller enskilda intressen, beröfvat strandegaren större delen af det, som ursprungligen var hans tillhörighet, torde det vara skäl, att en utredning göres för att tillse, om ej sådant kan förekommas och vårt land kunna, äfven utan att någons rätt förnärmas, få tillgodogöra sig den rikliga och billiga drifkraft, som försynen beskärt oss i landets många vattenfall.

Och detta torde väl ock kunna ske, då man besinnar, hur relativt litet vatten i en större ström behöfver tagas i anspråk för flottning, huru liten plats och litet vatten behöfves, för att med ganska enkla anordningar fiskens upp- och nedgång ej må förhindras och då segel- och båtled ej förekommer i den del af vattendragen, hvarom nu är fråga.

Man har sagt, att redan nu, medelst 10 § i vår gällande lag, möjlighet förefinnes för en anläggare af vattenverk att efter föreskrifven syn göra intrång på kungsådran eller att för sitt ändamål intaga äfven en del af det vatten, som framrinner på den kungsådran tilldelade en tredjedel af bredden, men ibland juristerna sjelfva äro i detta afseende diametralt motsatta åsigter gällande, ett förhållande, som ensamt kunde tala för åtminstone ett förtydligande af lagens mening.

Slutligen har det framhållits, såsom det förnämsta försvaret för nuvarande bestämmelse, att den är nödvändig till skydd för jordbruket. Men hvilken nytta jordbruket kan hafva af att kungsådran skall intaga en tredjedel af strömmens bredd, torde svårigen kunna bevisas. Bland menige man, i synnerhet från slättlandet, finnes ofta en begreppsförvirring i så måtto, att en dambyggnad anses nödvändigt förorsaka en uppdämning äfven ofvanför fallet. Men en dylik förvexling kan man ej förutsätta hos dem, som föra nuvarande lagens talan. Skall jordbruket anses lida derigenom, att lagstiftningen tillåte större användning af vattenkraften i våra forsar, så kan sådant väl endast träffa de jordegare, som bygga och bo utefter vattendragen i fråga, antingen ofvanför eller nedanför en dambyggnad. Alla dessa äro skyddade genom uttryckligt förbud i 6 § att »så bygga, att genom uppdämning eller annorledes mehn tillskyndas någon, som ofvan eller nedom eger jord, vattenverk eller annan egendom». Hvad faran för uppdämning beträffar, må dessutom ej förbises den allmänna regeln inom hvarje ordnad samhäll, att ingen får begagna sig af annans egendom. Ty, om någon söker förstora sitt fall genom uppdämning, som sträcker sig till andras egor, så begagnar han sig icke blott af hvad *han eger*, nemligen en viss fallhöjd efter sina stränder, utan söker äfven genom sådan förhöjning af fallet tillskansa sig något som *han icke eger*, hvilket han

derför måste antingen först på vanligt tillåtligt och lagligt sätt sig förvärfva eller från hvilket han måste afstå.

Äfven antages ofta af dem i dylika saker mindre hemmastadde, att en dambyggnad, om den också ej förorsakar uppdämning vid vanligt vattenstånd, dock vid flod, som vanligen inträffar om våren, men understundom äfven vid annan tid, nödvändigt skulle lägga hinder för vattnets aflopp och derigenom vid dylika tillfällen, om ej annars, åstadkomma större olägenhet än före dammens anläggning. Det är dock ett misstag, att sådant behöfver ske. Men det fordras, att företaget blifvit underkastadt utredning och pröfning af ojäfvige och verkligt sakkunnige män, som ega kunskap och förmåga att bedöma anläggningens inflytande på vattendraget i allmänhet, bestämma de anordningar, som böra vidtagas för skydd af fiske, flottled och farled, samt granska och godkänna uppgjorda byggnadsförslag. Om vid en sådan undersökning det yppar sig, att ett enskildt mindre intresse genom en tilltänkt anläggning skulle komma att trädas för nära, bestämmer redan vår nuvarande lag, när och på hvilka vilkor sådant kan få ega rum.

Fullt öfvertygad, att våra vattenfall, utan att förnärma någons rätt, kunna med en klok lagstiftning komma en mer och mer sig utvecklande industri till godo, får jag därför föreslå,

att Riksdagen måtte besluta att ingå till Kongl. Maj:t med underdånig framställning om behöfvet af sådana ändringar i nu gällande författningar,

att strandegare må, efter förutgången undersökning och utredning, kunna af vederbörande myndighet berättigas att för vinnande af drifkraft intaga äfven en del af vattnet i kungsådran eller till och med öfverbygga strömmen till hela dess bredd, dock så, att skada derigenom ej tillskyndas ofvan- eller nedanför liggande jord eller vattenverk, ofvan- eller nedanför liggande fisken eller i strömmen ordnad farled eller flottled, samt att hinder ej uppstår för strandegaren på andra sidan af strömmen att tillgodogöra sig sin andel af vattnet.

Stockholm den 20 januari 1896.

G. F. Berndes.